

Părintele PLACIDE DESEILLE

DIN RĂSĂRIT ÎN APUS
ORTODOXIE ȘI CATOLICISM

Traducere din limba franceză și introducere
de Felicia Dumas

Tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Editura DOXOLOGIA
Iași, 2018

CUPRINS

Introducere: Părintele Placide Deseille – „o filocalie vie”	7
Cuvânt înainte	14
Etapele unui pelerinaj: o autobiografie a părintelui Placide	17
I. Etapele unei evanghelizări: de la Ierusalim în Galia	70
II. Asimilarea creștinismului în Apus între secolele IV-VII	87
III. La izvoarele monahismului apusean: de la Părinții egipteni la Sfântul Benedict de Nursia	105
IV. La originile unei divergențe: Fericitul Augustin și teologia trinitară	127
V. Istoria unei rupturi dureroase: Ortodoxie și Catolicism	180
VI. Spiritualitatea romano-catolică și tradiția ortodoxă	201
VII. Dumnezeu „sensibil inimii” la Pascal și la Părinții răsăriteni	237
VIII. Divergențe și convergențe între tradiția ortodoxă și tradiția apuseană	257
IX. Revoluția Franceză, Europa și Ortodoxia	280
X. Muntele Athos și Europa	294
XI. Prezența ortodoxă în Europa occidentală	309
XII. Semnificația și rolul diasporei ortodoxe în Europa occidentală	327
XIII. Ortodoxie, uniție și ecumenism	337
XIV. Viziunea ortodoxă referitoare la unitatea creștinilor	355
XV. A fi creștin ortodox în zilele noastre	378
Concluzie: Câteva exigențe ale vieții creștine	390

Introducere:

Părintele Placide Deseille

– „o filocalie vie”

Cartea de față este ultima dintre lucrările publicate de Părintele Arhimandrit Placide Deseille, apărută în limba franceză cu numai două luni înainte de plecarea la Domnul a marelui duhovnic francez. Părintele Macarie Simonopetritul mi-a mărturisit, în timpul unei scurte întrevederi avute la Mănăstirea „Sfântul Antonie cel Mare”, după slujba înmormântării părintelui Placide, că acesta o considera drept testamentul său duhovnicesc.

M-a învrednicit Dumnezeu și l-am putut revedea o ultimă dată pe părintele arhimandrit, pentru a-l conduce pe ultimul drum, împreună cu băiatul meu, spre cimitirul mănăstirii ctitorite în regiunea masivului muntos Vercors, după participarea la slujba de prohodire. Cu această ocazie, în cuvântul transmis din Sfântul Munte, Gheronda Elisei, starețul părintelui Placide și al întregii obști de la Simonos Petra, l-a caracterizat pe acest mare duhovnic francez contemporan ca fiind „o filocalie vie”. Un părinte care a trăit în iubirea deplină de frumusețea divină, de virtute și de adevărul Cuvântului lui Dumnezeu, în duhul și lumina învățaturii Bisericii și a Sfinților Părinți, a căror lectură, tâlcuire și traducere în limba franceză i-a fost atât de dragă.

Părintele Arhimandrit Placide Deseille a plecat la Domnul în ziua de prăznuire a Sfântului Proroc Ioan Botezătorul, Înaintemergătorul Domnului, în mijlocul fiilor și fiicelor duhovnicești, lin și senin, cu bucuria și împăcarea de a-și fi luat rămas bun de la ei și mai ales cu bucuria și încredințarea întâlnirii cu Domnul Hristos, Cel Căruia I-a dedicat cu mare dragoste și jertfelnicie întreaga viață.

Părintele urma să împlinească anul acesta 92 de ani, din care 76 de viață monahală. Altfel spus, părintele Placide a fost călugăr aproape toată viața. Un călugăr athonit, de origine franceză, întemeietor în Franța a două mănăstiri ortodoxe cu tipic și rânduială liturgică athonite. Ambele mănăstiri ctitorite de părintele Placide, cea de maici de la Solan, din departamentul Gard, și cea de călugări din masivul muntos Vercors, sunt metocuri ale Mănăstirii Simonos Petra din Sfântul Munte, mănăstirea de metanie a părintelui arhimandrit. Episodul îndelungatei căutări a drumului spre Ortodoxie, al închinovierii și tunderii sale în monahism la Simonos Petra după mai bine de douăzeci de ani de viață călugărească într-una din cele mai mari și mai «tradiționale» (în sensul păstrării unei reguli de viață monahală riguroasă) abații cisterciene din Franța (Abația Bellefontaine), este povestit pe larg de Gheronda (cum i se spune în mănăstirile sale și în Sfântul Munte) în lucrarea *Mărturia unui călugăr ortodox* (publicată în traducere românească la Editura Doxologia în anul 2011) și reluat, cu alte detalii, și în cartea de față. După intrarea în obștea Mănăstirii Simonos Petra, starețul de atunci al acesteia – Gheronda Emilianos Simonopetrul – a considerat că este mult mai folositor ca părintele Placide să se întoarcă în Franța pentru a întemeia acolo metocuri în care viața

monahală să se desfășoare în limba franceză, după tipicul athonit. Și așa au luat naștere cele două mănăstiri. În prezent, obștea de maici este una dintre cele mai numeroase din Franța, fiind alcătuită din șaisprezece călugărițe de diverse naționalități.

Prin toate scrierile sale, prin ancorarea profundă și viguroasă a gândirii sale teologice în Tradiția Bisericii și în lucrările Sfinților Părinți, prin autenticitatea viețuirii sale monahale după rânduielele Sfântului Munte al Athonului, părintele arhimandrit se înscrie cu fermitate în tradiția marilor monahi athoniți, adevărați trăitori-mărturisitori ai Adevărului credinței: Gheron Iosif Isihastul, Gheron Iosif Vatopedinul (ucenic credincios al celui dintâi), părinții Paisie Aghioritul, Efrem Katunakiotul, Petroniu Tănăse – compatriotul nostru, sau Gheronda Emilianos Simonopetritul, părintele său duhovnicesc.

Pentru toți cei care l-au cunoscut, întâlnirea cu părintele Placide a fost mereu copleșitoare prin smerenia, bunătatea și vigoarea sa duhovnicească, prin duhul păcii și sfințeniei pe care îl răspândea în jur acest mare duhovnic al Occidentului creștin. Căutat de multă lume pentru experiența sa duhovnicească, într-o Franță secularizată și confruntată cu multe probleme sociale, Părintele Arhimandrit Placide Deseille face parte din seria marilor figuri spirituale ce au marcat lumea europeană occidentală a ultimelor decenii, profund ancorate în spiritualitatea Sfântului Munte, altoite pe trunchiul monahismului athonit (dintre care e suficient să îl amintim doar pe părintele Sofronie Saharov, de pioasă pomenire cu care părintele a fost prieten). Grupuri de pelegrini ortodocși din diferite părți ale Franței, precum și din țările vecine, mai mult sau mai puțin francofone, străbăteau adesea sute bune de kilometri pentru a veni

să-l vadă și să-i asculte cuvântul de învățătură, după modelul binecunoscut nouă de cercetare a marilor părinți duhovnicești din țările tradițional ortodoxe. Însotți și călăuziți spre Mănăstirea „Sfântul Antonie cel Mare” de preotul lor paroh, aceștia căutau în întâlnirea cu Gheronda liniștea și bucuria procurate de sfințenie, precum și certitudinea atât de necesară omului cu privire la lucrarea Duhului Sfânt de îndumnezeire a omeneșcului ce consimte să-i fie părtaș la aceasta.

Dragostea părintelui arhimandrit față de România și de credința ortodoxă mărturisită de poporul român, de părinții lui duhovnicești, era deja binecunoscută în Franța de multă vreme. Acum doi ani, în 2016, Părintele Arhimandrit Placide Deseille a împlinit, prin mila Domnului, 90 de ani. Cu acest minunat prilej, fiii și fiicele duhovnicești l-au înconjurat cu profundă dragoste la Mănăstirea „Sfântul Antonie cel Mare”. Emoționat, părintele arhimandrit le-a ținut un scurt cuvânt de mulțumire și împreună-bucurare. Nu mică a fost surprinderea, nici a celor de față și nici a celorlalți, de departe, care-i suntem fii și fiice duhovnicești, de-a constata că întregul său cuvânt aniversar, de mulțumire adusă Domnului, a fost consacrat relatării vizitelor întreprinse în România în perioada 1960-1970, evocării figurii extraordinare a Patriarhului Justinian Marina, cu care s-a întâlnit de mai multe ori, a marilor părinți duhovnicești din mănăstirile nemțene sau din alte părți ale țării, a spiritualității mișcării Rugul Aprins de la Mănăstirea Antim, pentru a se încheia cu exprimarea bucuriei de a vedea cum tot mai mulți români vin la slujbele de la Mănăstirea „Sfântul Antonie cel Mare”.

Editura Doxologia a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei a publicat deja patru dintre cele mai reprezentative

cărți ale părintelui arhimandrit, care se bucura de fiecare dată la modul coplesitor de apariția traducerilor sale, și mai ales de publicarea lor cu binecuvântarea Înalt-preasfințitului Părinte Mitropolit Teofan, față de care nutrea o profundă și respectuoasă dragoste. Prin urmare, aceasta este cea de a cincea. Despre conținutul ei extrem de util pentru cititorul din spațiul românesc, atât din punct de vedere al informației istorico-bisericești și al prezentării evoluției diferențelor doctrinare dintre Apus și Răsărit, cât și din acela al folosului duhovnicesc (cartea propune, la final, un îndreptar de sfaturi referitoare la trăirea și mărturisirea credinței ortodoxe în zilele noastre în societățile capitaliste ale Europei răsăritene sau apusene), vorbește în *Cuvântul înainte* ortodoxul francez Bernard Le Caro, fin cunoscător al vieții Sfântului Ioan Maximovici și fiu duhovnicesc al Sfântului Iustin Popovici.

Din acest motiv, dorim să semnalăm aici – foarte pe scurt – doar două dintre caracteristicile importante ale acestei lucrări. În primul rând, abordarea problematicii complexe și spinoase a divergențelor doctrinare dintre Răsărit și Apus este făcută de bunul și blândul părinte arhimandrit cu multă rigoare și delicatețe, rigoarea fiind justificată de fermitatea mărturisirii convingerii că Biserica Ortodoxă este singura Biserică a lui Hristos în deplinătate, iar delicatețea, de grija sa mereu coplesitoare de a nu-i răni pe ceilalți, în duh de iubire. Însă, după cum mărturisește personal în lucrare: „Iubirea nu este opusă adevărului”, iar adevărul este unul: „Biserica Ortodoxă este Biserica lui Hristos în deplinătate”.

În al doilea rând, în mai multe capitole consacrate reinrădăcinării Ortodoxiei în Apus în general și în Franța în special, părintele arhimandrit insistă în mod deosebit

asupra universalității ei, și a pericolului reprezentat de naționalismul bisericesc. De altfel, întregul univers de viață monahală al părintelui Placide reprezintă o măturie și o expresie dintre cele mai impresionante ale acestei universalități. Biserica Mănăstirii „Sfântul Antonie cel Mare” este construită în stilul arhitectural specific Sfântului Munte. Pictura sa interioară (în frescă) este realizată de un iconograf rus (Iaroslav Dobrinin) și de soția sa; la intrarea în stăreție, străjuiește de mai mulți ani o superbă icoană a Maicii Domnului, dăruită părintelui Placide de prietenul său din Sfântul Munte și compatriotul nostru, smeritul părinte Petroniu Tănase; în chilia părintelui se află la loc de cinste frumoase icoane ale Sfintei Cuvioase Parascheva de la Iași și Sfântului Calinic de la Cernica (pictat și în paraclisul mănăstirii), fotografia părintelui Cleopa de la Sihăstria, alături de epitrahilul Sfântului Iustin Popovici, primit în dar, ca semn de prietenie și prețuire duhovnicească, după trecerea la Domnul a acestuia, din partea maicilor de la Mănăstirea Celie (din Serbia). În biblioteca părintelui sunt aranjate cumiți volumele *Filocaliei* în limba română, mai multe cărți de cult și o serie de culegeri de Acatiste (tot în limba română), Gheronda fiind un mare iubitor al acestui gen de poezie liturgică, el însuși traducător din greacă a numeroase imne de acest fel.

În plus, biserica Mănăstirii „Sfântul Antonie cel Mare” reunește în fiecare duminică și zi de sărbătoare credincioși din toate eparhiile canonice reprezentate din punct de vedere al jurisdicțiilor pe teritoriul Franței, de naționalitate diferită, iar preoții prezenți sunt invitați întotdeauna să slujească împreună cu părinții din obște. Din iubire frățească și respect față de originea și tradiția îndelungată a Ortodoxiei practică în țările lor, aceștia

sunt invitați să rostească anumite ectenii (în cazul preoților) sau rugăciuni și să interpreteze tropare (în cazul credincioșilor), în limbile lor liturgice respective. Prin varietatea și armonia membrilor adunărilor liturgice constituite astfel în zilele de duminică la Mănăstirea „Sfântul Antonie cel Mare” se depășește simbolic situația destul de delicată canonic a coexistenței mai multor jurisdicții ortodoxe pe teritoriul Franței (despre care se vorbește, de asemenea, în cartea de față), manifestându-se în chip vădit caracterul universal al Ortodoxiei.

Sfințenia marilor părinți duhovnicești este rodul și semnul viețuirii lor în imediata apropiere a lui Dumnezeu. Lucrarea roditoare a Duhului Sfânt în viața lor se face vădită celor din jur care-și au inimile deschise spre „receptarea” ei, sub forma unei liniștiri copleșitoare (datorată duhului păcii) și a dorinței irezistibile de a le urma exemplul, devenind bineplăcuți lui Dumnezeu, asemenea lor. Bunătatea, smerenia și blândețea copleșitoare, iubirea jertfelnică față de aproapele manifestată printr-o disponibilitate permanentă, acestea laolaltă și multe altele i-au atras mereu pe occidentalii din zilele noastre (creștini ortodocși sau de alte confesiuni, precum și intelectuali agnostici căutători ai unui sens al vieții) spre acest mare părinte duhovnic francez. Și seninătatea copleșitoare a privirii îndreptată spre ceilalți, în care se reflecta la modul tulburător bucuria covârșitoare a viețuirii în Hristos, în vecinătatea lui Dumnezeu, încă din timpul vieții sale pământești.

Felicia Dumas

Cuvânt înainte

Dacă divergențele principale dintre Ortodoxie și confesiunile apusene sunt cunoscute în zilele noastre de un public destul de larg, despre originile acestora și consecințele lor asupra vieții duhovnicești nu s-a scris decât foarte puțin, mai ales în limba franceză. Sunt cunoscute puține lucruri despre perioada de dinaintea Schismei din 1054, care a pregătit-o. Spre exemplu, raportarea fenomenului capital al exclusivismului augustinian din Apus la *consensum Patrum* (consensul Sfinților Părinți) din Răsărit a fost puțin studiată. Această lucrare, alături de multe altele, este completată de lucrarea de față, în care părintele Placide punctează totodată și „greșelile de mistică” ale creștinismului apusean, intuite de Péguy, și consecințele lor asupra vieții duhovnicești. O face însă la modul pozitiv și cu discernământ, căutând „mărturisirea și nu înfruntarea”, cum se spune în textele slujbelor Sfinților Părinți de la Sinodele Ecumenice. În același duh, el identifică și aspectele care au păstrat în Apus o nuanță ortodoxă, după Marea Schismă. După cum observa un mare teolog ortodox sârb din veacul al XX-lea, Episcopul Daniel Krstić, după ce s-a îndepărtat de Ortodoxie, istoria Apusului a cunoscut numeroase „meandre”. Printre aceste meandre, fără să adere la vreo formă de sincretism, părintele arhimandrit a căutat ceea ce a rămas în conformitate cu

„porunca veche”, pe care „o aveam de la început” (I Ioan 2,7).

Cartea reunește o serie de conferințe și articole publicate sub formă de mici broșuri la Mănăstirea „Sfântul Antonie cel Mare” și, în același timp, prezintă parcursul autorului, Părintele Arhimandrit Placide Deseille. După ce a viețuit încă din adolescență într-o mănăstire cisterciană, de cea mai bună tradiție apuseană în vremea respectivă, și a studiat în profunzime izvoarele biblice și patristice, părintele a devenit ortodox în Sfântul Munte, mărturisind în Apus, de mai bine de patruzeci de ani, tradiția Bisericii din primele zece veacuri, care s-a păstrat mereu vie în Ortodoxie. Demersul său nu a fost acela de a se întoarce către „Răsăritul” ca atare, ci de a se adăpa din izvoarele de apă vie ale Sfinților Părinți, fiindcă ei L-au întâlnit pe Hristos și au vorbit apoi despre El, iar învățătura și sfințenia lor sunt mereu valabile pentru omul contemporan, ei înșiși putând fi considerați mai „actuali” ca niciodată. Părintele Placide nu s-a mulțumit doar cu o cunoaștere „livrescă” a Ortodoxiei, ci a mers la izvoarele ei, în Grecia, România, Serbia și mai ales în Sfântul Munte, pentru a se adăpa de acolo și a transmite apoi mai departe mesajul ei de viață dătător. Lectura cărții ne ajută să înțelegem și parcursul său duhovnicesc, care a dus la „transplantarea”, prin persoana sa, a tradiției athonite în Apus. După cum spune Părintele Arhimandrit Elisei, starețul Mănăstirii Simonos Petra, este vorba despre „o mărturie autentică a viețuirii ortodoxe și a monahismului ortodox într-un mediu practic decreștinat și într-o societate în descompunere”.

Paginile cărții cuprind o succintă istorie spirituală a Franței realizată din perspectiva unui ortodox, care începe

cu prezentarea rădăcinilor ei creștine, caracterizate de o credință comună, în Apus și în Răsărit, continuă cu devierile și îndepărtarea ei de acestea, mai cu seamă prin replierea asupra augustinismului, și ajunge până la Revoluția Franceză și avatarurile ei. Cu mult înaintea istoricilor din zilele noastre, părintele Placide a recunoscut meritele perioadei merovingiene din istoria Franței.

Cartea de față nu se oprește însă la istoria veche, ci abordează și problemele actuale ale Bisericii Ortodoxe și modul ei de a le rezolva. Sinceritatea și profunzimea demersului părintelui Placide, cunoașterea profundă a tradiției spirituale și teologice apusene și experiența trăirii Ortodoxiei în interiorul ei, conferă cuvintelor sale o autoritate unică, cu totul specială. Prin intermediul acestei lucrări, cititorul pornește din Răsăritul primelor veacuri pentru a ajunge în Apusul secolului al XXI-lea, având drept criteriu de referință pentru a privi spre viitor celebrele cuvinte ale Sfântului Vincențiu de Lérins: „Ceea ce a fost crezut dintotdeauna, pretutindeni și de către toți”.

Bernard Le Caro

Etapele unui pelerinaj: o autobiografie a părintelui Placide

Prima formare

Mă gândesc cu imensă recunoștință la toți cei care au contribuit la formarea mea umană și duhovnicească. În sânul familiei mele, am fost crescut la școala mării tradiții liturgice și patristice a Bisericii. Bunica și cele două mătuși din partea tatălui, care au avut asupra mea o influență profundă, aveau drept cărți de căpătâi *Cartea rugăciunii antice* a lui Don Cabrol¹ și *Anul liturgic* al lui Don Guéranger², care conțin atâtea texte minunate din vechile liturghii din Apus și Răsărit. Aceste trei femei însuflețite de o credință robustă și foarte evlavioase aveau oroare de evlavie sentimentalistă și au știut să îmi transmită foarte de timpuriu semnificația și gustul pentru bogățiile Tradiției. Ele iubeau și viața monahală, iar lucrările lui Don Marmion și marile abații de la Beuron, Maredsous și Solesmes³ reprezentau pentru

¹ Don Fernand Cabrol a fost un teolog francez (1855-1937) și călugăr benedictin, inițiator al mișcării de restaurare liturgică, devenit prior și abate al mănăstirii din Farnborough din Anglia (n.t.).

² Don Prosper Guéranger a fost abate al vestitei mănăstiri benedictine de la Solesmes, din Franța, în secolul al XIX-lea (n.t.).

³ Beuron, Maredsous și Solesmes sunt mănăstiri benedictine situate în Germania (prima), Belgia (cea de a doua) și respectiv în Franța (cea de a treia). În secolul al XIX-lea și în prima jumătate a celui de al XX-lea, aceste mănăstiri au contribuit mult la reînnoirea liturgică și patristică din Biserica Romano-Catolică. Don Marmion

ele referințele supreme ale creștinismului. La colegiu, dascălii mei iezuiți – oameni de rugăciune, de o mare noblețe de spirit și inteligență – mi-au trezit gustul pentru Antichitatea clasică, pentru Evul Mediu cavaleresc și pentru secolul al XVII-lea francez. Sub îndrumarea lor, am descoperit în rugăciune, în prag de adolescență, un izvor nesecat de pace și de bucurie.

Mediul meu familial era însă unul extrem de divers. Credinței profunde a familiei din partea tatălui i se opunea vechea tradiție socialistă și anticlericală de la care se revendica mama, care nu putea suporta să vadă o troiță pe un drum oarecare. Două dintre mătușile din partea mamei se căsătoriseră cu emigranți ruși, frații Constantin și Serghei Șerșevsky din Chessin. În felul acesta, Ortodoxia a făcut parte de timpuriu din orizontul meu familial. O altă mătușă se căsătorise cu un urmaș al unei familii de pastori protestanți din Cévennes, Félix Gal-Ladevèze, și îmi amintesc și acum de crucile hughenote pe care le purtau la gât verișoarele mele maici.

Cred că aveam vreo doisprezece ani când am citit într-o revistă veche, intitulată *Luna literară și pitorească*, un articol ilustrat cu fotografii evocatoare despre mănăstirile Meteore din Tesalia. Această lectură m-a impresionat profund și am presimțit că aceste cuiburi de vulturi duhovnicești erau ca niște simboluri ale unei tradiții mult mai venerabile și mai autentice decât aceea a marilor abații benedictine contemporane despre care îmi vorbea bunica. Mi-aș fi dorit să fiu călugăr la Marea Meteoră – însă acesta era un vis irealizabil și nu îmi imaginam nici măcar o clipă că într-o zi aș putea fi primit ca și călugăr într-o mănăstire catolică, atât de sublimă și de

(1858-1923), Abate al Mănăstirii Maredsous, a publicat trei lucrări fundamentale de spiritualitate, întemeiate în principal pe doctrina Sfântului Apostol Pavel și a exercitat o influență puternică.

inaccessibilă mi se părea viața care se ducea acolo. Calea mea părea să fi orientată înspre căsătorie și o carieră laică.

Războiul din 1939 și ocupația germană au schimbat brusc tot cadrul existenței mele de până atunci. Am avut prilejul să vizitez Abația Wisques⁴ din regiunea Pas-de-Calais, unde am cunoscut un minunat călugăr, Don Pierre Doyère, fost ofițer de marină care se călugărise acolo și devenise apoi prior. Am rămas în continuare foarte legat de dânsul, precum și de Părintele Abate, Don Augustin Savaton. Cincisprezece ani mai târziu aveam să colaborez cu Don Doyère la publicarea în colecția „Sources Chrétiennes” a scrierilor Sfintei Gertruda de Helfta, marea mistică benedictină din veacul al XIV-lea.

Personalitatea Sfântului Francisc de Assisi și a primilor săi tovarăși pe care o descoperisem în lucrările lui Joergensen⁵ și în *Fioretti*⁶ mă umpleau de entuziasm, însă franciscanismul de mai târziu nu mă atrăgea. Am vizitat mai multe abații benedictine, în special cea de la Solesmes, unde am revenit de mai multe ori și care a rămas pentru mine, împreună cu cea de la Trappe, un fel de a doua patrie spirituală. Dar viața benedictină, care mă atrăgea prin înrădăcinarea ei tradițională, nu îmi putea satisface o anumită nevoie de absolut, gustul pentru un fel de duritate a existenței și un primitivism evanghelic

⁴ Abație benedictină, situată la Wisques, în nordul Franței, afiliată congregației benedictine de la Solesmes (n.t.).

⁵ Joannes Joergensen este autorul danez al unei excelente *Vieți a Sfântului Francisc de Assisi*, publicată în 1909.

⁶ Lucrarea *Fioretti (Floricelele Sfântului Francisc)* reprezintă o colecție de scrieri alcătuită în ermitajele din Umbria care povestesc cu multă prospețime viața Sfântului Francisc de Assisi și a primilor săi tovarăși.

pe care mi se părea că le întruchipează atât de bine ermitajele franciscane din Umbria și Meteorele.

I. Viața cisterciană (1942-1966)

Abația Bellefontaine

În iulie 1942, printr-o serie de împrejurări providențiale, am petrecut câteva zile în Abația cisterciană Bellefontaine, din regiune Anjou⁷. Abătându-se în mod cu totul neobișnuit de la obiceiul de a încerca vreme îndelungată vocația monahală a celor doritori, părintele abate m-a întrebat chiar foarte brusc după prima noastră discuție: „Când vreți să intrați la mănăstire?”. În luna septembrie, am fost primit ca postulant, la vârsta de șaisprezece ani. Cistercienii trapiști respectau Regula monahală a Sfântului Benedict, ca și benedictinii, însă viața lor avea un aspect de simplitate și de austeritate mai sporite. La Abația La Trappe, mă simțeam mai aproape de izvoarele vii ale monahismului, de Evanghelia pe care Sfinții Părinți ai

⁷ Ordinul cistercienilor este un ordin călugăresc catolic, constituit din mănăstirile ce depind de Abația Cîteaux (în latină, *Cistercium*). El a fost întemeiat în Bourgogne la sfârșitul secolului al XI-lea de un mic grup de călugări benedictini care doreau să ducă o viață mai săracă, mai solitară și mai conformă cu tradiția veche decât cu tradiția marilor mănăstiri din vremea lor. Ordinul a fost reprezentat în mod strălucit în veacul al XII-lea de Bernard de Clairvaux, care a avut o influență remarcabilă asupra vremii sale, în calitate de predicator, de autor duhovnicesc și consilier al papilor și al regilor. După aceea, ordinul a cunoscut o evoluție care l-a îndepărtat de austeritatea de la începuturi și a fost reformat în parte în secolul al XVII-lea sub influența abatelui Mănăstirii la Trappe din Normandia, Armand-Jean de Rancé. Această reformă a dat naștere în veacul al XIX-lea ordinului trapiștilor sau cistercienilor reformați.

pustiei au vrut să o transpună în viața lor. Abatele mănăstirii, Don Gabriel Sortais, era un om foarte credincios și rugător, care într-o bună zi a oprit un incendiu aruncându-și mătăniile în flăcări! Energic și bun, riguros și sever în privința propriei asceze, exigent cu ceilalți, se străduia să fie, după modelul Sfântului Bernard de Clairvaux, „tatăl și mama” călugărilor săi. Nu cred că citise prea mult din Sfinții Părinți, dar era foarte legat de tradiția monahală și prin respectarea strictă și trăirea efectivă a regulii monahale se apropia de spiritul primilor Părinți ai Bisericii.

La școala Sfinților Părinți ai Bisericii și a tradiției dubovnicești

Părintele abate m-a încredințat spre formare responsabilului novicilor, părintele Émile, un călugăr tânăr, bun cunoscător al învățaturii Sfântului Casian, care le explica novicilor Regula Sfântului Benedict, comentând-o prin prisma izvoarelor sale, reprezentate de scrierile Părinților pustiei, Sfântul Pahomie și Sfântul Vasile. Puțin mai târziu, aveam să citesc și scrierile Sfinților Dorotei din Gaza și Ioan Scărarul, care-l influențaseră în mod decisiv, în perioada convertirii sale, și pe abatele de Rancé, marele reformator al ordinului trapist din secolul al XVII-lea. În același timp, în toți acești ani de formare, am citit cu mult interes numeroși autori cistercieni din secolul al XII-lea, care îmbinau în mod cu totul armonios tradiția spirituală augustiniană cu un origenism purificat și decantat de Sfântul Grigorie de Nyssa și Sfântul Maxim Mărturisitorul. Îmi plăceau de asemenea învățătura Sfântului Ioan al Crucii⁸, cea a Școlii franceze din secolul al XVII-lea

⁸ Ioan al Crucii (1542-1591) a fost un călugăr spaniol împreună cu care Sfânta Tereza de Avila a reformat mănăstirile care urmau regula Carmelului. El este unul dintre cei mai mari autori mistici ai

în care se simte ceva din marea influență a Părinților Bisericii, și o serie de autori iezuiți precum părintele Lallemand și părintele Surin, călăuze practice și lucide pentru oricine vrea să înainteze în viața spirituală⁹.

Pregătirea mea monahală a continuat sub povățuirea duhovnicului meu, părintele Alphonse, călugăr rugător, plin de râvnă, cu mult umor și uneori puțin „nebun pentru Hristos”. Tot la mănăstire mi-am făcut și studiile teologice. Timp de mai mulți ani, am studiat în amănunt operele lui Thoma de Aquino. Mi-a plăcut mult filozofia thomistă și încă îmi mai place. Găseam în ea un

Bisericii Catolice. Doctrina sa poate fi rezumată de următorul dicton: „Nu căutați prezența lucrurilor create dacă vreți ca sufletele voastre să-și păstreze trăsăturile Chipului lui Dumnezeu în toată claritatea și puritatea lor; goliți-vă mintea de orice obiect creat și veți înainta apoi călăuziți fiind de lumina lui Dumnezeu, căci Dumnezeu nu este asemenea lucrurilor create”.

⁹Școala franceză de spiritualitate este denumirea unei mișcări spirituale catolice care a luat naștere în Franța la inițiativa Cardinalului Pierre de Bérulle (1575-1629), care a expus în mai multe lucrări o învățătură a îndumnezeirii creștinilor inspirată de Sfinții Părinți, mai cu seamă de Sfântul Chiril al Alexandriei și de Fericitul Augustin. El a avut numeroși ucenici și continuatori până în veacul al XIX-lea, dintre care Louis Lallemand și Jean-Joseph Surin, iezuiți francezi, considerați unii dintre cei mai remarcabili autori spirituali din secolul al XVII-lea. Învățătura lor încearcă să demonstreze că, printr-o renunțare deplină la voia proprie, creștinul poate ajunge, cu ajutorul harului lui Dumnezeu, la „o stare în care omul este în așa măsură cuprins și impregnat de lucrarea Duhului Sfânt înlăuntrul său încât aproape că nici nu mai simte propriile sale trăiri, ci pe cele ale Domnului nostru Iisus Hristos Care este originea acestor simțăminte, potrivit cuvintelor Sfântului Apostol Pavel: «Toți cei ce sunt călăuziți de Duhul lui Dumnezeu sunt fii ai lui Dumnezeu» (Surin).

excelent antidot împotriva otrăvii individualismului, subiectivismului și idealismului, de care abundă gândirea modernă. Însă modul în care Thoma de Aquino înțelege legătura dintre natură și har și în care se folosește de rațiune – chiar dacă în legătură cu credința – pentru a construi o teologie care să corespundă definiției aristotelice a „științei” îmi displăcea, deoarece era profund diferită de demersul teologic al Sfinților Părinți. Nu puteam să nu admir coerența și armonia sintezei teologice thomiste, însă ea evoca pentru mine arhitectura gotică din acea vreme, genială, dar în care rațiunea era prea riguros impregnată în materialele de construcție. Mi se părea că prin însăși natura sa, metoda scolastică tindea să reducă tainele lui Dumnezeu la ceea ce rațiunea umană poate să înțeleagă, încingându-le în definiții sau așezându-le în silogisme. În schimb, Părinții Bisericii aveau o conștiință atât de vie a transcendenței lui Dumnezeu încât nu ar fi îndrăznit niciodată să îi aplice conceptele noastre filozofice umane, precum cele de esență sau de relație, potrivit unei semnificații personale riguros formulată la nivelul unei transpuneri analogice, în așa fel încât să construiască o teologie de tip scolastic. În opinia lor, chiar și atunci când exprimă ceva cu totul adevărat, conceptele noastre aplicate lui Dumnezeu păstrează mereu suplețea și distanțarea metaforei. De aceea scrierile lor sunt străbătute de un simț al sacrului și al tainei, sugerând o întrepătrundere a divinului cu umanul, al cărei corespondent plastic îl găsim în arta romană sau bizantină.

Această preferință pentru Părinții Bisericii mi-a creat, de altfel, o serie de probleme. Cu puțină vreme înainte

de a fi hirotonit preot, părintele abate m-a sfătuit să citesc un tratat serios despre preoție. În timp ce îi împărtășeam cu entuziasm dorința de a citi câteva lucrări ale Sfinților Părinți pe această temă, mi-a răspuns tăios: „Nici să nu vă treacă prin cap! Veți fi hirotonit în trei săptămâni: pentru aceasta, trebuie să citiți ceva serios despre preoție. După aceea, veți putea citi din Sfinții Părinți cât veți dori, pentru completare”. Și am fost obligat să citesc o lucrare pioasă din secolul al XIX-lea, pe cât de sentimentală și plină de efuziune, pe atât de absconsă din punct de vedere teologic. M-am confruntat de multe ori cu reacții asemănătoare. Un alt responsabil monahal căruia îi vorbeam despre Sfinții Părinți, mi-a spus odată: „Desigur, sunt lucruri frumoase la Sfinții Părinți. Dar ei nu au nici teologie, nici mistică. Nu a existat o teologie adevărată în Biserică înainte de Sfântul Thoma de Aquino. Răsăritul a avut martiri și mari asceți, dar nu a avut mistici. Mistica începe în Biserică cu Sfântul Bernard și ajunge la maturitate cu Sfântul Ioan al Crucii în secolul al XVI-lea”. Am citat aceste două afirmații deoarece ele ilustrează o stare de spirit cu care m-am confruntat de nenumărate ori. Sfinții Părinți păreau interesanți, reprezentau izvoare prețioase, dar nu aveau – pare-se – o doctrină ajunsă la maturitate. Mi se spunea că gândirea lor se oprise într-un stadiu incipient. Că între Sfinții Părinți și marii clasici ai catolicismului latin, toți posteriori secolului al XII-lea, este o distanță ce poate fi comparată aceleia care desparte copilăria și adolescența de vârsta matură.

Îmi era cu neputință să ader la acest mod de a privi lucrurile. Sigur, îl admiram pe Thoma de Aquino și nădăjduiam ca interpretându-l, nu prin prisma comentatorilor târzii, ci a izvoarelor sale patristice, să-l pot

apropia de învățătura Sfinților Părinți. Eram însă pe deplin convins că aceștia erau martorii privilegiați ai tradiției Bisericii, în deplinătatea ei. În scrierile lor, toate aspectele doctrinare și de viață creștină erau mereu explicate pornind de la tainele fundamentale ale Sfintei Treimi și ale îndumnezeirii omului prin Întruparea mântuitoare a lui Hristos. În scrierile lor, cunoașterea izvora mereu din plinătatea vieții și a experienței duhovnicești; sau, cum spunea un gânditor al cărui nume l-am uitat și pe care îl citez din memorie, „ei nu ne învață pornind de la deducții sau de la conjecturi, ci ne vorbesc despre ceea ce au trăit.”

La Sfinții Părinți nu mă interesau atât elementele individuale sau cele mai originale ale gândirii fiecăruia, ci tocmai convergențele, mărturiile despre tradiția Bisericii, primită și asumată în mod personal de fiecare dintre ei. Criteriul Sfântului Vincentiu de Lérins mi se părea potrivit întru totul: „Trebuie să avem mare grijă să considerăm drept adevăr ceea ce este crezut dintotdeauna, pretutindeni și de către toți”. Deplinătatea adevărului este manifestată de Duhul Sfânt în întreaga Biserică, cu aceeași dragoste, de-a lungul timpului și pretutindeni. Și liturghia îmi plăcea în mod deosebit, deoarece nu reprezenta rugăciunea unui singur individ sau a unui singur grup și nici nu purta amprenta unui loc sau a unei epoci precise: născută în vremea Sfinților Părinți, se dezvoltase și filtrase prin practica a generații întregi de credincioși și de rugători, iar ceea ce fusese păstrat și transmis era liturghia autentică a Bisericii.

Eram pe deplin fericit la mănăstire. Mă simțeam în deplină armonie cu viața liturgică și cu toate regulile și ascultările. De altminteri, Bellefontaine era o mănăstire

în care respectarea cu fidelitate a regulii monahale se împletea cu un spirit de libertate și de relativă suplețe. Părintele abate era foarte deschis. Singurul lucru care îmi displăcea era o anumită ruptură între regula monahală, ascultări și liturghie, pe de o parte, și teologie și spiritualitate, pe de altă parte. Primele se păstrasera în esență așa cum fuseseră în primele unsprezece veacuri ale Bisericii; celelalte erau profund marcate (la marea majoritate a călugărilor) de catolicismul de sfârșit de Ev Mediu. Îmi amintesc că am spus într-o zi și nu ca o simplă butadă: „Regula noastră monahală și liturghia noastră sunt patristice; teologia noastră e dominicană; spiritualitatea noastră este carmelită sau iezuită!”. Aveam să constat aceeași stare de lucruri mai târziu în Bisericile unite cu Roma, care păstrau o tradiție venerabilă desprinsă însă din contextul ei original, pe care mulți nu o practicau decât din ascultare, fără să îi trăiască „sensul” profund. Mi se părea util să reconstruim unitatea vieții noastre monahale prin reînțoarcerea la învățătura și duhul Sfinților Părinți ai Bisericii. Presimțeam că Biserica Ortodoxă păstrase mai bine marea tradiție a primelor veacuri creștine.

Perioada petrecută în Algeria

A trebuit să fac un an de armată în Algeria, cu câțiva ani înainte de războiul care avea să însângereze această țară. În garnizoană la Mascara, l-am cunoscut pe liderul spiritual al confreriei sufiste înființată la Mostaganem de șeicul El Alawi. Aproape în fiecare seară mă întâlneam cu un grup de tineri musulmani care se adunau în jurul lui în magazinul său alimentar din partea arabă a orașului. Am citit și comentat împreună o mare parte din *Tratatul despre dragostea lui Dumnezeu* al Sfântului Francisc de

Assisi. Tinerii aceștia erau oameni simpli – chelneri, negustori, mecanici auto –, dar foarte evlavioși și foarte interesați de rugăciune.

În unele duminici, după liturghia de la parohia catolică, mă întâlneam într-o cafenea evreiască cu tânărul rabin al orașului, foarte legat de tradiția hasidică, și cu alți membri ai comunității sale. Discutam vreme îndelungată împreună despre psalmi și despre profeți. Acești oameni erau mult mai dornici de întâlnirea fierbinte cu Dumnezeu decât de vreo controversă oarecare și îmi respectau întru totul identitatea creștină pe care mi-o afirmam răspicat.

Am învățat astfel să iubesc foarte mult această bogată diversitate a Algeriei din acea vreme. Numai dragostea pentru mănăstirea mea de la Bellefontaine m-a împiedicat să rămân în comunitatea cisterciană de la Notre-Dame de l'Atlas, din Tibhirine, unde mergeam cu bucurie de câte ori aveam prilejul.

Prima întâlnire cu Biserica Ortodoxă: Institutul „Sfântul Serghie”

În 1952 am fost hirotonit preot. Apoi, am fost numit profesor de teologie dogmatică și la puțin timp după aceea, am fost însărcinat și cu formarea spirituală a tinerilor călugări din mănăstire, care urmau cursuri pentru a deveni preoți. Dornic să le transmit o teologie conformă cu duhul Sfinților Părinți, am profitat de câteva călătorii la Paris – cu diverse treburi pentru mănăstire –, pentru a mă întâlni cu părintele Cyprien Kern, profesor de patrologie la Institutul „Sfântul Serghie” și cu Vladimir Lossky. Lectura *Teologiei mistice a Bisericii de Răsărit* a lui Lossky mă umpluse de entuziasm (în pofida rezervelor

explicite ale excelentului călugăr iezuit care făcuse imprudența de a-mi împrumuta această carte explozivă!). Din păcate, el a murit la foarte puțin timp după ce l-am întâlnit.

Părintele Cyprien m-a inițiat în doctrina Sfântului Grigorie de Nyssa, a Sfântului Maxim Mărturisitorul, a Sfântului Grigorie Palama. Mi-a explicat, de-a lungul mai multor întâlniri și cu o bunăvoință infinită, că hristologia Sinodului de la Calcedon și doctrina palamită a energiilor divine reprezintă cheia înțelegerii ortodoxe a Bisericii, a omului și a universului. Extrem de discret și de respectuos față de conștiința celuilalt, părintele Cyprien nu mi-a sugerat niciodată să devin ortodox. De altminteri, la vremea aceea, nici măcar nu îmi trecea prin minte așa ceva. Apartenența mea la Biserica Catolică mi se părea firească și de nezdruccinat. Tot ce îmi doream era să găsesc în tradiția ortodoxă un sprijin pentru a înțelege mai profund sensul propriei mele tradiții.

Îmi plăcea nespus de mult liturghia latină. Liturghia ortodoxă pe care o descoperisem plin de uimire la „Sfântul Serghie” m-a făcut să conștientizez existența unor bogății similare, deși mai ascunse, și în liturghia latină tradițională, și care mă făceau să o trăiesc cu mai mare intensitate. Liturghia de la Trappe era, de altfel, cu excepția unor adăugiri tardive ușor de identificat și neimportante în ansamblu, identică cu liturghia pe care Apusul o practica în perioada în care nu întrerupsese comuniunea cu Răsăritul. Spre deosebire de liturghia bizantină, ea era alcătuită aproape în exclusivitate din texte biblice, ceea ce o făcea să pară puțin aridă, la prima vedere. Aceste texte erau însă foarte bine alese, desfășurarea anului liturgic era perfect armonioasă, iar ritualurile, deși

sobre, erau purtătoare de o mare bogăție de sensuri. Cu puțin efort, în afara slujbelor, în timpul orelor de *lectio divina*¹⁰ atât de reprezentative pentru vechea spiritualitate monahală a Apusului, cel care dorea putea dobândi o cunoaștere „prin mijlocirea inimii” a Bibliei și a tâlcuirilor ei patristice, iar celebrarea Dumnezeieștii Liturghii dobânda, prin lucrarea lui Dumnezeu, o savoare și o plinătate admirabile.

Scrierile și diverse alte activități

În 1958 am fost trimis la Roma pentru studii superioare de teologie. A fost pentru mine ocazia de a-mi aduna, prin frecventarea bibliotecilor, o abundentă documentație referitoare la subiectele mele dragi și de a mă pătrunde de atmosfera Romei catacombelor și a basilicilor. Vizitarea Ostiei antice, a etajelor inferioare ale basilicilor Sfântului Clement, Sfinților Ioan și Pavel, a Sfintei Cecilia, vederea zilnică a Colosseum-ului și a Circului Maximus erau pentru mine ca niște cufundări revigorante în creștinismul antic în care ne sunt înfipte rădăcinile.

Spre sfârșitul acestei șederi la Roma, abatele general al ordinului cistercian (fost abate al Mănăstirii Bellefontaine, Don Gabriel Sortais, care fusese între timp promovat în această funcție) mi-a cerut să înființez o colecție în care să fie publicate și traduse în franceză texte ale autorilor cistercieni din secolul al XII-lea. Am acceptat cu mare bucurie; totuși, mi se părea preferabil să nu izolez textele respective de restul tradiției monahale și

¹⁰ Mod tradițional de rugăciune practicat de primii călugări și îndeosebi de eremiții carmeliți, care constă în citirea Sfintei Scripturi, meditarea la cele citite și rugăciunea cu scopul pătrunderii în inimă a cuvântului lui Dumnezeu și apropierea omului de Dumnezeu (n.t.).

patristice. Nu trebuia creată impresia existenței unei „spiritualități cisterciene”, în sensul modern al cuvântului, așa cum existau o spiritualitate ignațiană sau una carmelitană. Tocmai acesta era marele dar al monahismului, de a spulbera astfel de specializări. Deși au existat de-a lungul istoriei sale diverse direcții trasate de anumiți părinți duhovnici și de discipolii lor, ce cuprind diferite elemente constitutive de intensitate mai mare sau mai mică în funcție de perioadă și de loc, viața monahală este una și aceeași în esență. Această trăsătură se datorează tocmai caracterului său patristic. Diferitele „spiritualități” au apărut mult mai târziu și numai în Apus.

Părintele abate mi-a dat foarte ușor acordul în privința lărgirii proiectului inițial. M-am întâlnit atunci cu responsabilii colecției „Sources Chrétiennes”, părinții Henri de Lubac¹¹, Jean Daniélou¹² și Claude Mondésert¹³, cărora le-am propus să integreze în colecția respectivă o serie de texte ale unor autori monastici din Apus dintre secolele al V-lea și al XIII-lea. Au înțeles numaidecât importanța proiectului și m-au însărcinat cu ducerea lui la bun sfârșit. Am redactat următorul text, care reprezenta textul constitutiv al noii serii: „În veacurile Evului Mediu de dinainte de apogeul scolastic, Apusul a cunoscut

¹¹ Henri de Lubac a fost un iezuit francez care a contribuit mult, după cel de-al Doilea Război Mondial, la popularizarea în mediile catolice a scrierilor și gândirii Părinților Bisericii.

¹² Jean Daniélou (1905-1974) a fost un iezuit francez numit cardinal în 1969, care și-a exercitat apostolatul în mediile intelectuale și universitare și a publicat numeroase lucrări despre Sfinții Părinți.

¹³ Claude Mondésert (1906-1990) a fost un teolog și iezuit francez de la Fourvière (Lyon). A fost cercetător la Centrul Național de Cercetare Științifică (CNRS) și membru al Academiei de științe, arte și litere de la Lyon.

o înflorire a unei culturi religioase originale, care s-a dezvoltat mai cu seamă în mediul monahal. Ea s-a caracterizat prin îmbinarea unei sensibilități aproape moderne cu o mare fidelitate față de dubla moștenire a culturii antice și a patristicii grecești și latine. Textele în care s-a exprimat această cultură dovedesc astfel continuitatea tradiției teologice și spirituale, fiind de un interes deosebit de actual. Seria *Textelor monastice din Apus* va publica în cadrul colecției «Sources Chrétiennes» cele mai reprezentative dintre aceste scrieri”.

Primele două volume, *Când Iisus a împlinit doisprezece ani*¹⁴, de Aereid de Rievaulx, și *Contemplarea lui Dumnezeu*¹⁵, de Guillaume de Saint-Thierry, au apărut în 1958 și, respectiv, în 1959. Au urmat apoi și alte apariții. În 1992 a început publicarea operelor complete ale lui Bernard de Clairvaux, prevăzută încă de la început; a trebuit să așteptăm însă să fie publicată mai întâi ediția critică a textului latin, îngrijită de Don Jean Leclercq. Fiind mult prea ocupat cu întemeierea mănăstirii de la Aubazine, încredinșasem deja de multă vreme conducerea seriei părintelui Bernard de Vrégille.

Când m-am întors în Franța de la Roma, activitatea de editare s-a adăugat așadar celei de predare a teologiei. Mi s-a cerut, de asemenea, să promovez ceea ce se numește sejururi de reculegere duhovnicească în mănăstiri și să scriu articole pentru diferite reviste și dicționare enciclopedice. Mi s-a mai încredințat și sarcina de a redacta un proiect de „directorat spiritual”, un fel de manual de spiritualitate pentru ordinul cistercian. Rezultatul muncii mele a fost considerat de unele

¹⁴ În limba franceză, *Quand Jésus eut douze ans* (n.t.).

¹⁵ În limba franceză, *La contemplation de Dieu* (n.t.).

persoane prea influențat de doctrina Părinților pustiei și de tradiția patristică greacă pentru a fi cu adevărat reprezentativ pentru ceea ce ei numeau „spiritualitatea cisterciană”. Proiectul unui manual oficial a fost abandonat în cele din urmă, datorită unor tendințe prea divergente care se făceau simțite în cadrul Ordinului cistercian. Textul *Principii de spiritualitate monastică*¹⁶, care a fost la început doar policopiat, a devenit mai târziu, revăzut și completat, *Scara lui Iacob*¹⁷ (1974), apoi *Am văzut lumina cea adevărată*¹⁸ (1990).

Pentru a favoriza revenirea la izvoarele monahismului și ale vieții spirituale, îmi doream înființarea unei colecții de texte monahale vechi și răsăritene, în paralel cu seria monastică apuseană de la „Sources Chrétiennes”, însă cu mai puține exigențe tehnice care să permită o difuzare mai ușoară. Acest proiect avea să izbutescă abia în 1966, odată cu publicarea primului volum din colecția „Spiritualité orientale”, consacrat apoftegmelor Părinților pustiei. Era perioada în care plecasem de la Bellefontaine la Aubazine, dar tot m-am ocupat de colecție, ca director, până la intrarea mea în Biserica Ortodoxă.

Călătoria în Egipt

În 1960, la invitația Monseniorului Elias Zoghby, pe atunci vicar patriarhal greco-catolic în Egipt, mergeam pentru prima dată în această țară, pentru a cunoaște monahismul copt. Pe toată perioada șederii mele acolo am locuit la Mănăstirea Deir Suriani, la Wadi Natrun, în fostul pustiu de la Sketis, iar pe celelalte mănăstiri doar le-am

¹⁶ În limba franceză, *Principes de spiritualité monastiques* (n.t.).

¹⁷ În limba franceză, *L'échelle de Jacob* (n.t.).

¹⁸ În limba franceză, *Nous avons vu la vraie lumière* (n.t.).

vizitat. Mi se părea o binecuvântare neprețuită acest pelerinaj în locurile care au constituit în veacul al IV-lea centrul cel mai strălucitor al vieții monastice a vremii, fapt care îl îndreptățise pe avva Arsenie să afirme că pustiul Sketis reprezenta pentru monahi ceea ce Roma reprezenta pentru lume. Monahismul sketiot m-a fascinat dintotdeauna și, din toată literatura monastică veche, *Apoftegmele* Părinților pustiei mi-au fost întotdeauna extrem de apropiate de suflet.

Pustiul de la Sketis este o imensă întindere de nisip, ușor vălurită, presărată ici-colo cu câteva smocuri de iarbă uscată, care se întinde în partea sudică a drumului ce duce de la Cairo la Alexandria. Cele patru mănăstiri actuale, Sfântul Macarie, Deir Baramous, Amba Bishoi și Deir Suriani (care a luat naștere din precedentă), sunt amplasate pe locurile a trei dintre cele mai vechi centre monahale din acest pusti. Ele au forma unor cetăți întărite, lungi și rectangulare, înconjurată de ziduri masive, deasupra cărora se ivesc cupolele bisericilor și silueta masivă a donjonului – refugiu din calea tâlharilor deșertului care au măcelărit călugării de mai multe ori. Construite în jurul unor surse de apă, în interiorul zidurilor mănăstirile se aseamănă unor oaze paradiziace, ce contrastează puternic cu imensitatea dezolantă care le înconjoară în exterior, din toate părțile. În perioada în care am fost eu acolo, monahismul copt cunoștea o înflorire cu totul deosebită, care nu s-a diminuat până în prezent.

Inițiatorul acestei înnoiri spirituale era un călugăr numit Abdel Messieh, care se nevoia din 1935 într-o grotă. Chiril al VI-lea, Papă și Patriarh al Alexandriei în anul 1960, fost sihastru el însuși, fusese foarte influențat de el și favorizase această dezvoltare a monahismului. La

Deir Suriani, câțiva călugări bătrâni duceau o viață idioritmă; toți călugării tineri, dintre care marea majoritate proveneau din mediul universitar, duceau însă o viață chinovială, cu câteva mici excepții de eremiți care se nevoiau în deșert și care veneau la mănăstire numai la anumite intervale de timp. Ziua începea cu un canon de rugăciune personală, la chilie, de o oră, urmat de o lungă slujbă de dimineață la biserică și de Liturghia euharistică. În timpul zilei, călugării îndeplineau diferite ascultări: grădinăritul, tipografia, traducerea în arabă a textelor Sfinților Părinți. Practicau și rugăciunea lui Iisus.

Pe tot parcursul șederii mele la Deir Suriani, un călugăr tânăr, de vreo treizeci și cinci de ani, care trăia într-o chilie în deșert – părintele Antonie – a dorit să rămână la mănăstire pentru a se ocupa de mine, să aibă grijă să nu îmi lipsească nimic, misiune îndeplinită cu o dragoste infinită. El avea să devină mai târziu Patriarhul Alexandriei, cu numele Șenuda.

La Helwan m-am dus să-l văd pe părintele Matta el Meskin, care ducea atunci o viață semi-anahoretică, împreună cu câțiva ucenici. O prietenie îndelungată avea să se nască din această întâlnire cu părintele, pe care nu l-am mai revăzut decât treizeci de ani mai târziu, cu ocazia unei călătorii în Egipt și Sinai.

Înnoirea biblică, liturgică și patristică din Biserica Romană

Perioada dintre cel de al Doilea Război Mondial și Conciliul Vatican II s-a caracterizat printr-o puternică înnoire biblică, liturgică și patristică în Biserica Romano-Catolică, la baza căreia s-au aflat părinții de Lubac,